

Kamenné gule – výtvary prírody i človeka

Voľné pokračovanie seriálu Enviromagazínu:

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva XIII.

„Kostarické kamenné gule musia byť pripísané k nerozlúšteným megalitickým záhadám nášho sveta.”

(Dr. Doris Z. Stoneová, prezidentka riaditeľskej rady Museo Nacional de Costa Rica a autorka diela *Pre-Columbian Man in Costa Rica*, 1977)

V Kostarike popri zvyškoch predkolumbovských ceremoniálnych a iných sídiel a nekropol (napríklad kameného ceremoniálneho centra **Guayabo de Turrialba**, nekropol **La Fabrica**, **Las Huacas** v Guanacaste, **Hacienda Molino** a **El Cristo** v doline Cartago, **Las Mercedes** na atlantickej nížine, **La Cabana** s kruhovými mohylami – moundami, **Papagayo**, **Pavas**, **El Bosque**, **Anita Grande**) objavili množstvo archeologických nálezov z metalurgiou zlata a jeho zliatiny s meďou (*tumbagou*), ako aj so sochárskymi a kamenárskymi výtvarmi začlenenými do piatich vývojových období od roku 12 000 prnl. až 1550 n. l. Svedčia o tom nielen zbierky Národného múzea v San José, obsahujúce aj „olmécke“ kamenné hlavy a kamenné sochy tzv. bojovníkov (*guerreros*). Dôkazom kamenárskych schopností praobyvateľov Kostariky sú najmä **záhadné kamenné gule** na miestach rozšírenia predkolumbovských civilizácií na celom jej území, prevažne lesnej a poľnohospodárskej krajiny, ktoré sa dlho považovali za výsledok geomorfologických procesov (exfoliácie, deskvamácie alebo odlučnosti hornín).

Nachádzajú sa často spolu s kovovými a keramickými nálezmi (napríklad s keramikou kultúry Curré z rokov 1000 - 300 prnl., **Agua Buenas** z rokov 300 prnl. až 800 n. l. a s artefaktami kultúry „bielych ľudí“ Chiriquí), najmä vo Veľkom archeologickom regióne Chiriquí, známom tesanými zdobenými kamennými monolitmi (*metates*), používanými asi na drvenie kukurice, urnami a sochami postáv s kónickou lebkou (na polostrove Osa aj s nezvyčajnými čiernymi soškami „Carbonera“ staršieho neznámeho pôvodu). Vytvorili ich z rôznych nevolkanických hornín, najmä gabra, granodioritu a vápenca, jedinele z pískovca. Tieto horniny pochádzajú najmä z pohorí Costeña a Talamanca, kde sa nenašli žiadne náleziská takejto odlučnosti hornín. Nejde teda ani o lávové sféroidy – kamenné lopty/*pedru bola* aké boli nájdené napríklad v mexickom Jalisco v Sierra de Ameca, ani o obdobu pieskovcových gulí z moravsko-slovenskej 138 km dlhej línie Rousinov/lom Olšany – Hulín – Vidče – Megoňky – Klokočov (Klokočovské skálie pri osade Hrubý Buk) dosahujúcich priemer až 3 m (rozpoltená Mary), ani o novozélandské Moeraki Boulders s priemerom 30 až 220 cm na východnom pobreží Južného ostrova 40 km južne od mesta Oamaru, ani o austrálske vajcia Dúhového hada, resp. Čertove guľky/Devil's Marbles 400 km severne od Alice Springs. Nemožno ich porovnať ani s neolitickými zdobenými guľami (o priemere len 7 cm) z rokov 3200 - 2500 prnl. zo Škótska a Orkneyj.

Odhaduje sa, že počet kostarických gulí presiahol

500, pričom nie všetky majú ideálny tvar a boli leštené prúžkami kože a pieskom. John W. Hoopes z Kansaskej univerzity tvrdí, že hrubý tvar dosiahli ohrievaním a prudkým ochladzovaním bazálneho kamenného bloku (striedaním vplyvu ohňa a vody na kameň) tak, aby sa začali odlupovať – šúpať jeho vrchné vrstvy. Potom prišli na rad zruční kamenári. Kde dochádzalo k výrobe gulí, prečo a ako ich premiestňovali do určených vzdia-

viacerych z nich. Kamenné gule o priemere cca 50 - 60 cm až 257 cm (najväčšia z archeologickej lokality **El Silencio** v Palma Norte v delte Diquís o hmotnosti cca 15 t; musela byť opracovaná z monolitu pohoria Griseria o hmotnosti cca 24 t) sa našli na celom území Kostariky, od severného **Papagaya** na Culebra Bay v archeologickom regióne Nicoya (2 z roku 1959) až po Panamu (v Paname 1 z roku 1963 na lokalite **Santa Marta**).

Podľa výsledkov výskumu Ifígenia Quintanilla z Kostarického národného múzea z rokov 1990 - 1995, ktorý nadviazal na objav robotníkov United Fruit Company z roku 1940 v delte rieky Diquís a na následné práce Lothrop a Stoneovej, sa zaevidovalo doteraz 176 kamenných gulí z 35 lokalít, z toho najviac z dolných povodií riek Sierpe a Térraba (osídlených už v rokoch 1500 - 500 prnl., vrátane ich spoločnej delty v Diquís) na pacifickej strane, najmä na území fariem 1 až 10 archeologickej lokality **Palmar Sur - Sierpe**. Najviac ich našli na Farme 4 (28) a Farme 5 (26), avšak možnosť objavov sú zatiaľ neobmedzené, o čom svedčí aj nález 9 gulí v roku 1992 na okrajovej lokalite **Esterio Rey**, nálezy na stredokostarických lokalitách **Orquí** (8), **Talarí** (4 z roku 1988), **Platanillo** (3), **La Fabrica** (1) alebo na lokalitách **Drake** na polostrove Osa (4), **Ojo de Agua** (6), **Bolas** (5), **La Olla** (5), **Obando** (4), **San Felipe** (3), **Cansot** (2), **Camaronal** (2), **Batambal** (2), **Térraba** (2), **San Vito**, **Curré**, **Grijalba**, **Costa Purruja**... Archeologické výskumy na **Isla del Caño**/Ostrove mŕtvych (v Tichom oceáne 30 km od ústia Diquís), vrátane nálezov dvoch kamenných gulí v blízkosti „*tumbas*“, svedčia o tom, že práve na ňom bolo v predkolumbovskom období čulé ceremoniálne a obchodné centrum, ktoré zrejme obchodovalo aj s objavenými sídlami zaniknutých civilizácií v Paname, Kolumbii a ďalej v Južnej Amerike. Prevoz guľí (ako symbolu niečo úctyhodného, ideálneho a neohraničeného; výtvaru novej kultúry) na tento ostrov signalizuje existenciu civilizácie schopnej nielen intenzívnejšie využívať prírodné zdroje a radikálnejšie meniť životné prostredie, ale aj šíriť svoju kultúru za každú cenu v mene vyznávaneho boha/bohov a preukázania vlastnej sily (známy je výrok rímskeho mysliteľa – *Deus et ballum* = Boh je guľatý). Pripustíme však aj opačnú možnosť – s hlbokým predklonom osvojiť si dovezenú kultúru (možno nanútenú a nie najkultúrnejšiu) so schopnosťou jej prevzatia a šírenia po „najbližší ostrov“; často na úkor kultúrnej diverzity a identity. Analógie môžeme nájsť i dnes všade na svete.

„Zmeraný bol čas, v ktorom sa mohli pozrieť k sieť hviezd, kde bohovia, bdejúc nad nimi, hľadeli na nich nadoľ; bohovia, ktorí sú zajatcami hviezd.”

(výňatok z posvätnéj a proročkej knihy Mayov - *Chilam Balam z Chumayelu*)

RNDr. Jozef Klinda

lených miest a polôh (destinácií), zatiaľ nevedno. Možno išlo o podobnú motiváciu akú mali Olmekovia pri výrobe a presúvaní kamenných hláv alebo Egyptania pri výrobe obeliskov pri Asuáne a ich prevoze po Nile do Wesetu a ďalej na sever. Dokonca aj v novodobej histórii majú niečo spoločné. Kým obelisky putovali z Egypta do Turecka, Talianska, Francúzska a Anglicka, kostarické gule do Múzea National Geographic Society vo Washingtone (2) a do Peabodyho múzea archeológie a etnografie Harvardskej univerzity v Cambridge v štáte Massachusetts, kde pôsobil Dr. Samuel K. Lothrop, prvý výskumník kostarických gulí. Vo svojej práci *„Archaeology of the Diquís Delta, Costa Rica”* (1963) ich odhadol na 186 z rokov 500 až 1500 n. l. Ďalší bádateľ George Erikson v roku 1998 však pripustil ich pôvod až do obdobia okolo roku 10 000 prnl. Výskum sťažuje skutočnosť, že viacero gulí poškodilo vypaľovanie porastov, rozbitie za účelom nazretia do ich jadra alebo pri ich uvoľnení na svahu, prípadne pri premiestňovaní, dnes ako suvenírov alebo výzdob záhrad a námestí. Zmeny environmentu, najmä obrábanie pôdy v ich okolí, znemožnilo preskúmať ich okolie, do ktorého mohli pôvodní obyvatelia prinášať predmety na uctievanie si gulí ako výtvarov svojich predkov alebo nadprirodzených bytostí. Pritom nie všetky kamenné bloky boli dopracované a vyhladené do ideálnej podoby gule a na príslušných ceremoniálnych miestach uložené do línií alebo ako koncové body trojuholníkov. Ich pôvod a funkciu možno raz prezradiť petroglyfy vytvorené na